

УДК: 297 (575.2)

DOI 10.33514/1694-7851-2025-4/2-595-604

Мырзаибраимов С.А.

саясий илимдердин кандидаты, PhD доктор

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

s.myrzaibraimov@gmail.com**Усенова А.О.**

магистрант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

usenovaa409@gmail.com

КЫРГЫЗСТАНДА МУРАБАХА СТАНДАРТЫНЫН КОЛДОНУЛУШУ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК ТАЖРЫЙБА

Аннотация. Бүгүнкү күндө дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндөй эле Кыргызстанда да шарият ченемдерине ылайык келген ислам финансылык продукттарына суроо-талап өсүүдө. Бул мусулман калкынын көбөйүшүнө жана каржылоонун альтернативдүү формаларына болгон кызыгуунун жогорулашына байланыштуу. Бул илимий эмгекте кеңири колдонулган ислам каржылоо инструменттеринин бири — Мурабаха келишими каралат. Анда анын түрлөрү жана Кыргызстанда жана дүйнөнүн башка өлкөлөрдө колдонуусунун өзгөчөлүктөрү (анын ичинде эл аралык тажрыйбанын салыштырма анализи) баяндалат. Изилдөөнүн максаты - Мурабаха келишиминин спецификалык өзгөчөлүктөрүн талдоо, анын артыкчылыктарын жана чектөөлөрүн аныктоо, ошондой эле Кыргызстанда ислам банкингинин өнүгүү келечегин баалоо. Изилдөө салыштырма, аналитикалык жана ченемдик-укуктуу ыкмалары колдонулат. Изилдөөнүн практикалык мааниси анын жыйынтыктарын жаңы ислам финансылык продукттарды иштеп чыгууда жана укуктук жөнгө салууну жакшыртууда потенциалдуу колдонууда турат. Натыйжалар Мурабаха келишимдеринин өнүгүшү финансылык туруктуулукту чыңдоого жана ислам банктарына ишенимди арттырууга өбөлгө түзөрүн көрсөтүп турат.

Негизги сөздөр: ислам банкинги, Мурабаха, Мусавама, Таваррук, Рибх, фатва, гарар, санариптик Мурабаха-карталар, синдикатталган Мурабаха-бүтүм.

Мырзаибраимов С.А.

кандидат политических наук, PhD доктор

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

s.myrzaibraimov@gmail.com**Усенова А.О.**

магистрант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

usenovaa409@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ СТАНДАРТА МУРАБАХА В КЫРГЫЗСТАНЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Аннотация. На сегодняшний день в Кыргызстане, как и во многих странах мира растет спрос на исламские финансовые продукты, соответствующие нормам шариата. Это связано с ростом мусульманского населения и повышенным интересом к альтернативным формам финансирования. В данной научной работе рассматривается один из наиболее широко применяемых исламских инструментов финансирования – договор Мурабаха. Описываются его виды, особенности применения в Кыргызстане и других странах мира (в том числе представлен сравнительный анализ международного опыта). Целью исследования является анализ особенностей функционирования договора Мурабаха, выявление его преимуществ и ограничений, а также оценка перспектив развития исламского банкинга в Кыргызстане. В работе использованы методы сравнительного, аналитического и нормативно-правового анализа. Практическая значимость исследования заключается в возможности использования его результатов при разработке новых исламских финансовых продуктов и совершенствовании правового регулирования. Результаты показывают, что развитие договоров Мурабаха способствует укреплению финансовой стабильности и росту доверия к исламским банкам.

Ключевые слова: исламский бандинг, Мурабаха, Мусавама, Таваррук, рибх, фатва, гарар, цифровые Мурабаха-карты, синдицированная Мурабаха-сделка.

S.A. Myrzaibraimov

Candidate of Political Sciences, Ph.D Associate Professor

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

s.myrzaibraimov@gmail.com

A.O. Usenova

master's student

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

usenovaa409@gmail.com

APPLICATION OF THE MURABAHA STANDART IN KYRGYZSTAN AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Annotation. Today, in Kyrgyzstan, as in many countries around the world, there is growing demand for Sharia-compliant Islamic financial products. This is due to the growing Muslim population and increased interest in alternative forms of financing. This research paper examines one of the most widely used Islamic financing instruments - the Murabaha agreement. It describes its types and application in Kyrgyzstan and other countries around the world (including a comparative analysis of international experience). The aim of this study is to analyze the specific features of the Murabaha agreement, identify its advantages and limitations, and assess the prospects for the development of Islamic banking in Kyrgyzstan. The study utilizes comparative, analytical and regulatory-legal analysis methods. The practical significance of the study lies in the potential use of its findings in developing new Islamic financial products and improving legal regulation. The results demonstrate

that the development of Murabaha agreements contributes to strengthening financial stability and increasing trust in Islamic banks.

Key words: Islamic banking, Murabaha, Musawama, Tawarruk, ribh, fatwa, garar, digital Murabaha cards, syndicated Murabaha transaction.

Киришүү

Мурабаха сөзү арабча «Рибх» деген сөздөн келип чыккан, «Пайда» дегенди билдирет. Бул сатып алуу-сатуу келишими, анда товардын баасы так аныкталган, анын ичинде макулдашылган пайда маржасы – бул маржа көрсөтүлгөн кызматтар үчүн төлөм катары каралышы мүмкүн. Көптөгөн финансы-кредиттик уюмдар Мурабаханы ислам каржылоо ыкмасы катары колдонушат жана алардын көпчүлүк финансылык операциялары Мурабаха боюнча. Ошондуктан, бүгүнкү күндө бул термин экономикалык чөйрөлөрдө банк операциясынын бир түрү катары колдонулат, ал эми Мурабаханын чыныгы концепциясы бул түшүнүктөн алыс.

Чындыгында, **Мурабаха** - бул ислам укугунун термини, ал сатуунун белгилүү бир түрүн билдирет жана анын чыныгы маанисинде каржылоого эч кандай тиешеси жок. Эгерде сатуучу сатып алуучуга товардын белгилүү бир түрүн анын чыгымдарына кошулган белгиленген үстөк баа менен берүүгө макул болсо, анда бул операция **Мурабаха** деп аталат. Мурабаханын негизги компоненти сатуучу товарды сатып алууга кеткен чыгымдарды жана ага кошулган кирешени ачык маалымдап берет. Бул пайда абсолюттук мааниде да, пайыз менен да чагылдырылышы мүмкүн [2, с.93].

Мурабаха бүтүмүндө товар үчүн акы төлөө бир жолку, ошондой эле тараптар макулдашкан белгилүү бир датага кийинкиге жылдыруу менен да ишке ашырылышы мүмкүн. Демек, Мурабаха банк операцияларында бир гана кадимкидей бөлүп төлөө принцибин билдирбейт.

Мурабаха чыныгы ислам маанисинде жөнөкөй сатуу. Аны сатуунун башка түрлөрүнөн айырмалап турган бирден-бир өзгөчөлүк – бул сатуучу сатып алуучуга канча чыгым тартканын жана ошол чыгымдын үстүнө канча киреше алгысы келгенин так түшүндүрөт [2, с.93].

Эгерде сатуучу чыгымдарынын үстүнөн дагы ашыкча пайда көрүп жатканына карабастан, товарды эч бир чыгымдарын айтпастан үстөк баа менен сатса, анда бул соода Мурабаха болбой калат, себеби «чыгымдар кошумча пайда» деген принципке негизделбей калат. Бул учурда соода Мусавама деп аталат.

Бул жөн гана сатууну билдирген «Мурабаха» термининин чыныгы түшүнүгү. Бирок, ислам финансы-кредит уюмдары сатуунун бул түрүн айрым жаңы принциптер менен толуктоо аркылуу каржылоо модели катары колдонушат. Мурабаха - бул сатуу, демек, финансы-кредиттик уюмдар тарабынан Мурабаха бүтүмүн жүргүзүүдө анык сатуунун негизги компоненттери сакталууга тийиш, бул шариятка туура келет.

Мурабаха келишиминин негизги шарттарын карап көрөлү:

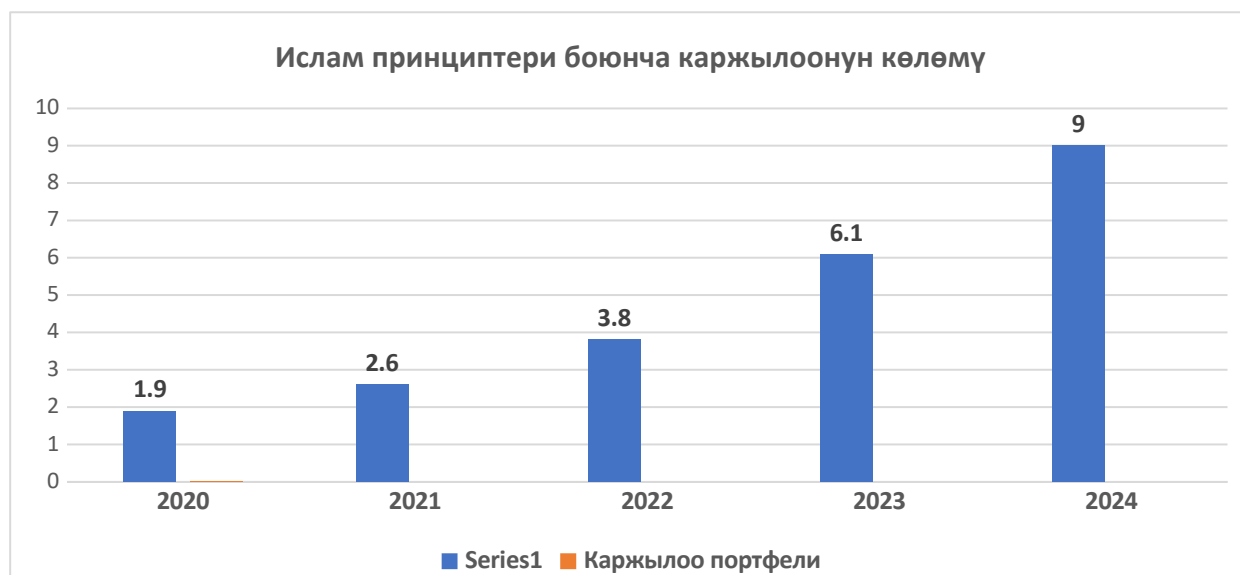
- сатуу объектиси аны жүзөгө ашыруу учурунда болушу керек [4, с.54];
- сатуу объектиси аны жүзөгө ашырган учурда сатуучунун менчигинде болууга тийиш [2, с.95];
- сатуу объектиси аны жүзөгө ашырган учурда сатуучунун жеке же кыйыр ээлигинде болууга тийиш [2, с.96];
- сатуу бир жолку жана толук болушу керек [2, с.98];

- сатуу объектиси мүлктүк баалуулукка ээ болушу керек;
- сатуу объектиси чочко эти, алкоголь, курал-жарак ж. б. сыяктуу тыюу салынган (арам) максаттар үчүн пайдаланылуучу буюм болбошу керек;
- сатуу объектиси атайын аныкталып, сатып алуучуга белгилүү болушу керек;
- сатып алуучуга сатылган товарды жеткирүү белгилүү болууга тийиш жана кокустуктан же жагдайдан көз каранды болбоого тийиш;
- сатуу баасы так аныкталууга тийиш. Эгерде баа аныкталбаса, анда бүтүм жараксыз деп эсептелет;
- сатуу сөзсүз чындыкка негизделген, ачык болушу керек (белгисиздик болбошу керек (гарар)) [6, с.4].

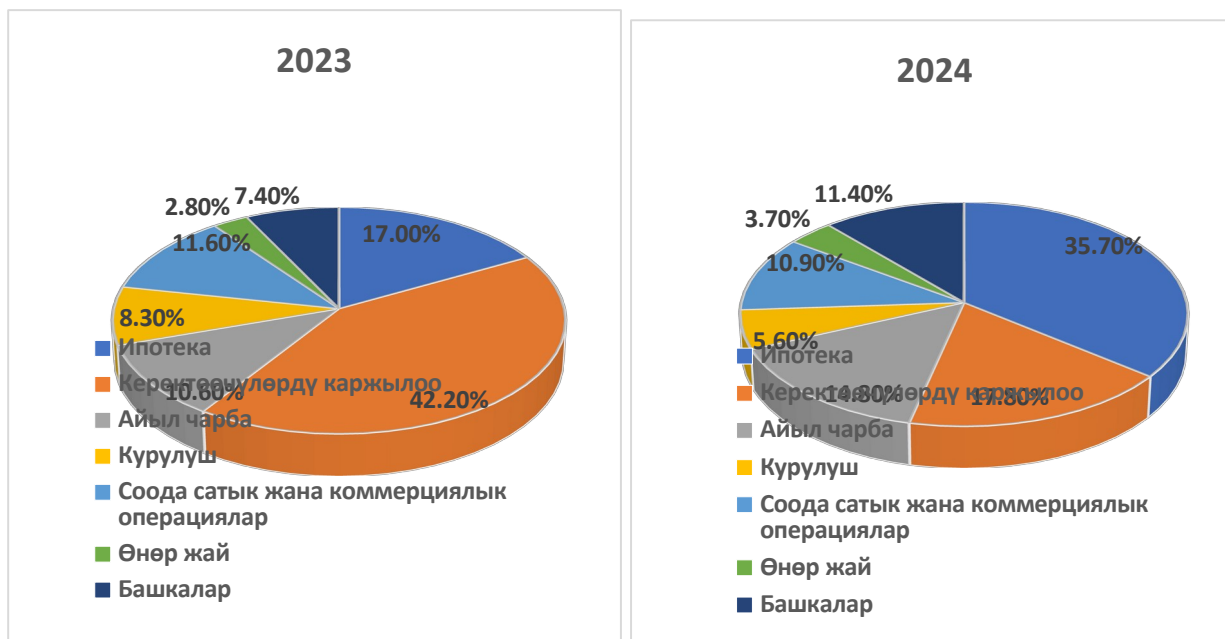
Кыргызстанда Мурабаха стандартынын колдонулушу

Эксперттердин изилдөө натыйжасында жана айтымында, Борбор Азия өлкөлөрүнүн ичинен ислам каржылоосу Кыргызстан менен Тажикстанда эң ылдам өсүүдө. 2024-жылы Кыргыз Республикасында ислам принциптери боюнча каржылоонун көлөмү 9 033,4 миллион сомду түздү. Алардын 98% Мурабаха келишими боюнча каржылоо көлөмүн түзөт.

Кыргызстанда ислам принциптери боюнча каржылоонун көлөмү (млрд сом) [11]

Банктардын каржылоо портфелинин түзүмү [11]
(мезгилдин акырына карата)

Бул диаграмма Кыргыз Республикасында каржылоонун негизги көлөмү Мурабаха келишими боюнча жүргүзүлүүчү керектөөчүлүк каржылоого жана ипотекага багытталгандыгын көрсөтүп турат. Бул биздин өлкөдө Мурабаха соода келишиминин өнүгүшүн кабарлайт.

Кыргызстанда мамлекеттик деңгээлде (республиканын мыйзамдары менен), ошондой эле Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармалыгы (ханафий мазхабы) тарабынан Мурабаха келишими боюнча бүтүмдөрдү жүргүзүүгө уруксат берилген жана жактырылган.

Алсак, 2016-жылы Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси «Каржылоонун ислам принциптерине ылайык бүтүмдөр жана келишимдер» деген 34-1-глава менен толукталган, анда 2-параграфына ылайык финансы-кредиттик уюмдар Мурабаха келишиминин алкагында банк операцияларын жүргүзө ашыра алышат жана келишимдин шарттары жана түзүмү баяндалат [12]. 2022-жылы ислам финансылык келишимдерге эки жолу салык салууну болтурбоо максатында жоболорду камтыган жаңы Салык кодекси күчүнө кирди. Мындан тышкары, мыйзам деңгээлинде ААОIFI (Ислам финансылык институттары үчүн бухгалтердик эсепке алуу жана аудит уюму) стандарттары кабыл алынган, алар Кыргыз Республикасынын Граждандык жана Салык кодекстерине киргизилген, бул келечекте ислам финансылык продукттарын диверсификациялоого жана өнүктүрүүгө жардам берет (бүгүнкү күндө жалпысынан 10 негизги стандарт ыңгайлаштырылган) [1,12,13]. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик укуктук актылары Мурабаха боюнча бүтүмдөрдү жүргүзүү үчүн бардык зарыл шарттарды түзөт. Ошентип, биздин өлкөнүн мыйзамдары ислам банк операцияларын жүргүзүү үчүн ылайыкталган жана ыңгайлуу болуп саналат [8, 165-172 бб.].

Бүгүнкү күндө 17 финансы-кредиттик уюм Мурабаха келишими боюнча иш алып барат, анын ичинде 6 коммерциялык банк жана 11 микрофинансылык уюм [11].

Ошондой эле, 2025-жылдын 12-февралындагы Кыргызстан мусулмандарынын Аалымдар Кеңешинин № 07 Токтомуна ылайык Кыргызстанда ААОIFI шариаттык стандарттары соода-сатык жүргүзүүгө негиз жана булак катары таанылат [14].

Бирок, ушуга карабастан, Кыргызстанда мурабаха келишиминин бардык түрү колдонулбайт. Биздин өлкөдө Мурабаханын кандай түрлөрү колдонуларын карап көрөлү:

1) **Классикалык Мурабаха** - бул банк кардардын талабы боюнча товарды сатып алып, андан кийин сатып алуу жана үстөк баасын (маржа) ачык көрсөтүү менен бөлүп төлөө мөөнөтүнүн негизинде кардарга кайра сатуу. Мурабаханын бул түрү Кыргызстандагы бардык финансы-кредиттик уюмдар тарабынан колдонулат [11].

2) **Товардык Мурабаха (таваррук)** – шариаттын алкагында ликвиддүүлүктү (акчаны) алуу үчүн пайдаланылуучу Мурабаханын бир түрү. Башкача айтканда, кардар товарды банктан бөлүп төлөө шартта үстөк баа менен алат, андан кийин ал товарды башка тарапка накталай акчага сатат. Таваррук келишиминин максаты товарды колдонуу эмес, товар менен болгон соода сатык аркылуу акча түрүндө пайда көрүү. Кыргыз Республикасынын мыйзамдары Мурабаханын бул түрүн жүргүзүүгө мүмкүндүк берет, бирок практикада финансы уюмдары тарабынан сейрек колдонулат [4, с.64].

3) **Соода Мурабаха (коммерциялык Мурабаха)** – бул банк пайда алуу максатында өз алдынча, өз каалоосу боюнча кардардын арызы жок эле товарды сатып алып жана андан ары кардарга сатуусу. Мурабаханын мындай түрү Мурабаха Тижария же Тижара деп да аталат. Мурабаханын бул түрү биздин өлкөнүн финансы-кредиттик уюмдары тарабынан азырынча колдонулбайт, анткени мыйзамдык база банктарга соода ишин жүргүзүүгө мүмкүндүк бербейт.

Эл аралык тажрыйба

Ислам финансы сектору дүйнөлүк финансылык кызмат көрсөтүү индустриясынын эн тез өнүгүп жаткан сегменттеринин бири болуп саналат. Бүгүнкү күндө дүйнөдө ислам банкингинин үлүшү банк секторунун активдеринин жалпы көлөмүнүн 6% дан ашыгын түзөт жана бүткүл дүйнө боюнча 1,8 миллиард мусулмандарды камтыйт (34 жашка чейинки курактагы дүйнөлүк калктын жарымынан көбү мусулмандар болуп саналат). 2025-жылга карата дүйнөдөгү ислам каржы тармагынын көлөмү 5 триллион АКШ долларынан ашат деп болжолдонууда. Башка эсептөөлөр боюнча, ислам каржылоо рыногунун жалпы көлөмү 5,3 триллион АКШ долларына жетиши мүмкүн. Ошондой эле 2030-жылга чейин 9 триллион АКШ долларына чейин өсөт деген божомолдор бар [15].

Малайзиянын тажрыйбасы

Дүйнөдө Мурабаха келишиминин Малайзияда, айрыкча банктар аралык операцияларда жана ликвиддүүлүк рыногунда (90% га чейин) товардык Мурабаха (commodity murabaha) түрүндө кеңири колдонулушу байкалат. Мындан тышкары, Малайзияда бай Муажжал (Baī Muajjal) деп аталган кийинкиге калтырылып сатуу формасы кеңири таралган, анда кардар товарга ээ болуп, төлөө аяктаганга чейин тобокелдиктерди көтөрө алат. Малайзияда ислам банктарынын жана финансы мекемелеринин ишин жөнгө салуучу негизги ченемдик документ – бул «Ислам финансылык тейлөө жөнүндө» мыйзам ((Islamic Financial Services Act 2013, IFSA). Мыйзам бардык ислам каржы уюмдарынан жаңы продукттар үчүн Малайзиянын Борбордук банкынын Шариат кеңешинин макулдугун алууну талап кылат. Малайзиянын Борбордук банкы тарабынан Шариат стандарттары жана саясий документтер иштелип чыккан (Shariah Standards and Policy Documents 2013, 2022), алар Мурабахага карата Шариат стандартын (Shariah Standard on Murabahah (2013)) камтыйт, анда Мурабаха келишиминин түзүмү жана шарттары кеңири сүрөттөлөт.

Пакистандын тажрыйбасы

Пакистанда Мурабаханы 1980-жылдардын башында Пакистандын Мамлекеттик банкы Мурабаха, Мудараба, Мушарака жана Иджара сыяктуу бир нече ислам келишимдерин ишке ашыргандан баштап колдонула баштаган. Мурабаха иш-каналарды, айрыкча чакан жана орто

бизнести кыска мөөнөттүү каржылоо үчүн колдонулат. Себеби, бул продукту колдонуу оңой жана Пакистандын Мамлекеттик банкы тарабынан белгиленген ченемдерге ылайык келет.

Пакистанда 2022-жылы Федералдык Шариат сотунун чечими кабыл алынган, ага ылайык, өлкөнүн банк системасы 2027-жылдын аягына чейин толугу менен пайызсыз системага өтүшү керек (Federal Shariat Court declares interest-based banking system against Sharia - DAWN.COM). Ошентип, өлкөнүн каржы системасы пайыздык тутумдан толугу менен баш тартып, ислам инструменттерин гана колдонууга өтөт. Бул багытта мамлекеттик деңгээлде иштер жүргүзүлүүдө, мыйзамдар иштелип чыгууда, келишимдердин моделдери өнүгүүдө жана ислам финансылык инструменттер активдүү киргизилүүдө.

Пакистанда Мурабаха Тижара кеңири колдонулат (ал Тижария, коммерциялык Мурабаха же соода Мурабаха деп да аталат). Мурабаханын бул түрү дүң соода операциялары үчүн колдонулат, мында банк кардардын суроо-талабы жок эле өз алдынча дүңүнөн сатып алып жана сатып алуучуларга үстөк баа менен сатат.

Түркиянын тажрыйбасы

Түркияда Мурабаха «Банк иши жөнүндө» (Bankacılık Kanunu) № 5411 мыйзамы, мыйзам алдындагы актылар, эл аралык шариат стандарттары, ошондой эле ички шариат стандарттары менен жөнгө салынат.

2021-жылы Түркиянын катышуучу банктар Ассоциациясы (ТКВВ) тарабынан ААОIFI стандарттарынын негизинде, бирок жергиликтүү шарттарга ылайыкташтырылган № 3 «Мурабаха» улуттук стандарты иштелип чыккан [8]. Мурабаха келишимин колдонуунун айырмалоочу пункттарынын бири - кардардын товарды сатып алуу убадасы оозеки же жазуу жүзүндө берилиши мүмкүн, же аудио жана/же видео байланыш, уюлдук, электрондук почта сыяктуу байланыш каражаттары же тутумдары аркылуу жасалышы мүмкүн, ал эми биздин өлкөдө ал жазуу жүзүндө же электрондук түрдө гана жүргүзүлөт.

Белгилей кетсек, Түркияда ислам терезелерин ачуу аркылуу ислам каржылоого акырындык менен өтүү каралган эмес. Толук кандуу ислам банкын ачуу же салттуу банктын толук кандуу ислам банкына өтүшү гана каралган.

Сауд Аравиянын тажрыйбасы

Сауд Аравия Падышалыгында бардык мыйзамдар шариятка негизделген, башкача айтканда өлкөнүн негизги мыйзамы Куран жана Сүннөт болуп эсептелет. Бул башкаруунун негизги Мыйзамында (Basic Law of Governance, 1992) бекитилген, ал жерде: «Куран жана Мухаммад Пайгамбарыбыздын (с.а.в.) сүннөттөрү Падышалыктын Конституциясы». Банк системасы да шариятка негизделген жана өлкөдө толугу менен ислам банк системасы бар. Көзөмөл Сауд Аравиянын Борбордук банкы SAMA (Saudi Arabian Monetary Authority) тарабынан жүзөгө ашырылат.

Сауд Аравиясында Мурабаха келишими ислам каржылоонун эң кеңири таралган инструменттеринин бири болуп саналат жана ал каржы системасынын бардык тармактарында колдонулат (ислам банктарынын жалпы активдеринин 70%ы). Сауд Аравиясында Мурабаха келишими боюнча каржылоо көрсөтүү үчүн санариптик платформалар иштелип чыккан, анын ичинде мобилдик тиркемелер жана онлайн кызматтар, блокчейн технологиялары ж.б. [7, с.6].

Корутунду

Мурабаха ислам финансылык продуктуна колдонуу боюнча чет мамлекеттердин тажрыйбасын изилдеп көрүп, Кыргызстанга салыштырмалуу башка өлкөлөрдө Мурабаха кеңири колдонулат деген тыянак чыгарууга болот. Ошентип, Кыргыз Республикасы ислам банк иши өнүккөн өлкөлөрдөн Таваррук жана коммерциялык Мурабаха (товардык Мурабаха,

Тижара) сыяктуу Мурабаханын түрлөрүн колдонууну кабыл ала алат, алар биздин өлкөнүн коммерциялык банктары тарабынан азырынча колдонула элек.

1. Товардык Мурабаха (таваррук) кантип иштейт?

Товардык Мурабаха (таваррук) – Шариат тарабынан уруксат берилген, пайыздык насыя аркылуу эмес, реалдуу соода операциясы аркылуу ликвиддүүлүктү же каржылоону алуу ыкмасы.

Таваррук эки өзүнчө келишимден турат:

- Мурабаха – банк кардарга товарды үстөк баа менен бөлүп-бөлүп сатат;
- Үчүнчү тарапка сатуу – кардар товарды башка сатып алуучуга накталай акчага сатат.

Мисал:

- 1) Банк товарды (мисалы, металлды) жеткирүүчүдөн 10 000 долларга сатып алат;
- 2) аны кардарга (юридикалык жак же жеке ишкер) 11 500 долларга бөлүп төлөө менен сатат;
- 3) кардар товардын ээси болуп калат;
- 4) кардар үчүнчү жакка 10 000 долларга товарды сатат жана акча алат;
- 5) кардар банкка графике ылайык 11 500 долларды кайтарып берет (бөлүп төлөө менен).

2. Коммерциялык Мурабаха (соода Мурабаха, Тижара) кандайча иштейт:

Коммерциялык Мурабаха - пайда алуу максатында кардарга андан ары сатуу үчүн банк тарабынан өз каалоосу боюнча товарды сатып алуу боюнча соода келишими. Ушул Келишимге ылайык банк товарды кардардын арызысыз эле сатып алат жана коммерциялык Мурабаха шарттарында ал товарды үчүнчү жакка сатат. Башкача айтканда, банк товарды дароо төлөө шарттарында өз алдынча (кардардын арызысыз) сатып алууга укуктуу. Мында узак убакыт бою (1 жылдан ашык) өзүнүн керектөө касиеттерин сактап кала турган, керектелбеген товарлар жана күйүүчү-майлоочу материалдар гана келишимдин предмети болушу мүмкүн. Керектелбеген товарларга имараттар, курулмалар, жабдуулар, транспорт каражаттары, турмуш-тиричилик техникасы, эмерек ж. б. кирет.

Менин пикирим боюнча, Мурабаханын бул түрлөрү биздин өлкөнүн рыноктук шарттарында биздин банктар үчүн абдан ылайыктуу.

Ошондой эле, Түркиянын ислам банкингинин интеграциясы менен светтик мамлекет катары тажрыйбасы Кыргыз Республикасы үчүн эң актуалдуу жана колдонууга ылайыктуу модель болуп саналат деп ойлоймун. Бул тыянак бир нече себептер бар:

- Кыргызстан Түркия сыяктуу конституциялык жактан светтик өлкө;
- шариат системасы бар өлкөлөрдөн айырмаланып, ислам укугу улуттук мыйзамдардын булагы эмес;
- ислам банкингин диний милдет катары эмес, финансылык системанын бир бөлүгү катары интеграцияланган;

Мисалы, БАЭде же Сауд Аравиясында ислам каржылоо альтернатива эмес, норма болуп саналат - бул башка укуктук мамилени билдирет.

Мурабаха келишиминин Кыргызстандагы жана башка өлкөлөрдө колдонулушунун салыштырмалуу талдоосу

	Кыргызстан	Малайзия	Пакистан	Түркия	Сауд Аравиясы
Мыйзам	Аз формалдаштырылган, резидент	IFSA, BNM, Шариат кеңеши аркылуу катуу	Борбордук банктын жана шариат сотторунун	Борбордук банктын ченемдик актылары+	Банк мыйзамдары шариатка негизделге

	банктарга багытталган	көзөмөл	формалдуу жоболоруна ылайык, 2027-жылдын аягына чейин ислам банкингине толук өтүү максаты коюлган.	ААОИФинин стандарттары [1]+ ТКВВнин стандарттары+Борбордук шариат кеңеши	н
Мурабаханын түрлөрү	Классикалык Мурабаха	Классикалык Мурабаха, Бай Муажжалъ, Таваррук	Классикалык Мурабаха, Тижария (Тиджара)	Таваррук (товардык Мурабаха), соода Мурабаха	Классикалык Мурабаха, Таваррук
Инновациялар	Аялдар үчүн, экология, бизнес тармактарын өнүктүрүү боюнча продукттар	Мүмкүнчүлүктөр BNM стандарттары менен чектелген	1. Электрондук Мурабаха RMEX SCTP — мамлекетте банктар аралык биринчи электрондук келишим Murabaha 2. Акциялар үчүн Мурабаха	1. Дуалвалюттук Мурабаха 2. Таваррук боюнча санариптик платформа 3. Синдикацияланган Мурабаха транзакциясы	Блокчейн, смарт-контракттар, санариптик Мурабаха-карттар [7, с.6]
Борбордук Шариат кеңеши	Азырынча Борборлоштурулган Шариат кеңеши жок, ар бир коммерциялык банкта Шариат кеңеши түзүлгөн	Малайзиянын Борбордук банкынын алдында Шариат консультациялык кеңеши бар	Борбордук Шариат кеңеши жок, анын ордуна 1) Федералдык Шариат соту (Federal Shariat Court) жана 2) Ислам идеология кеңеши (Council of Islamic Ideology)	Фатва жана стандарттарды чыгарган ТКВВнин алдындагы Борбордук консультативдик кеңеш бар	Жогорку шариат кеңеши бар, ал көбүнчө кеңеш берүүчү жана укуктук

Библиография

1. Ислам финансылык институттары үчүн бухгалтердик эсепке алуу жана аудит уюму (ААОИФ), Шариат стандарттары, – Бахрейн 2022. – 976 б.

2. Муфтий Мухаммад Таки Усмани, Ислам каржылоосу, китептин англис тилинен которулушу, – Махачкала 2023. – 336 б.
3. Муфтий Мухаммад Таки Усмани, Ислам в реалиях современной экономики и бизнеса, китептин араб тилинен которулушу, – Бишкек 2023. – 256 б.
4. Ж. Акматжан, Ислам каржылоо принциптери, AAOIFI CIPA Shari'ah Standards and Shari'ah Governance (SS&SG) китебинин англис тилинен которулушу, – Бишкек 2023. – 320 б.
5. Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, Ислам банкинги боюнча суроо-жооптор брошюрасы, – Бишкек 2023 – 64 б.
6. А.И. Абдиева, У.Э. Мамытов, «Мурабаха боюнча ислам каржылоонун айрым аспекти жөнүндө» илимий макала//elibrary.ru 2024, № 34. – 117-123 с.
7. М.В. Прошина, «Мурабаха жана Истисна Сауд Аравиясында соода каржылоосунун инструменттери катары» илимий макала//elibrary.ru 2025, – 621-627 с.
8. Элеманова Р.Т., научная статья//КМУнун Жарчысы 2025, № 1/1. – 165-172 б.

Электрондук булактар

9. <https://tkbb.org.tr/upload/Murabaha%20Standard%C4%B1%20ENG.pdf>
10. [SBP Shariah Governance Framework \(расмий сайты\)](#)
11. [Federal Shariat Court declares interest-based banking system against Sharia - DAWN.COM](#)
12. <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=40&lang=RUS>
13. [Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси, II-бөлүк](#)
14. [Кыргыз Республикасынын Салык кодекси](#)
15. [Кыргызстан Мусулмандарынын Дин Башкармалыгы, 2025-жылдын 12 февралындагы № 07 Токтому](#)
16. [Ишкерлер үчүн журнал «Инк.» <https://incrussia.ru/news/v-2025-godu-obshhiy-obem-rynka-islamskogo-finansirovaniya-prevysit-5-trln/>](https://incrussia.ru/news/v-2025-godu-obshhiy-obem-rynka-islamskogo-finansirovaniya-prevysit-5-trln/)

Рецензент: философия илимдеринин доктору (Ph.D), доценттин м.а. Таштанова А.А.